

پرتوی از قرآن

جلد سوم

تفسیر آیات سوره‌های جزء سی‌ام

سید محمود طالقانی

سرشناسه	: طالقانی، سید محمود، ۱۳۸۹-۱۳۵۸.
عنوان و نام پدیدآور	: پرتوی از قرآن / محمود طالقانی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران: شهرداری تهران (معاونت امور اجتماعی و فرهنگی)، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ج. ۳.
شابک	: ج. ۱. 978-964-2834-37-2 : ج. ۲. 978-964-2834-35-8 : ج. ۳. 978-964-2834-37-2
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتاب حاضر در سالهای مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
مذرجات	: ج. ۱. تفسیر آیات سوره حمد و سوره بقره. — ج. ۲. تفسیر آیات سوره‌های آل عمران و نساء. — ج. ۳. تفسیر آیات سوره‌های جزء سی‌ام.
موضوع	: تفاسیر شیعه - قرن ۱۴
شناسه افزوده	: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
شناسه افزوده	: شهرداری تهران
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۹ ط۲/ط BP۹۸
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۲۴۴۹۱۹

معاونت امور اجتماعی و فرهنگی

مؤسسه مطالعات
تاریخ معاصر ایران

نام کتاب: پرتوی از قرآن جلد ۳

نویسنده: آیت الله سید محمود طالقانی

ناشر: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران و شهرداری تهران (معاونت امور اجتماعی و فرهنگی)

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

تهران، خیابان ولی عصر، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، نبش چناران، شماره ۱۵

صندوق پستی: ۱۹۳۹۵/۱۹۷۵ تلفن: ۲۲۰۰۳۴۶۹ دورنگار: ۲۲۶۰۲۰۹۶

نشانی وب: <http://www.iichs.org> پست الکترونیکی: info@iichs.org

چاپ: مرکز چاپ نشر شهر

تعداد: ۵۰۰۰

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

چاپ اول ۱۳۸۹

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۳۴-۳۵-۸

کلیه حقوق این اثر متعلق است به ناشر می‌باشد.

فهرست

مقدمه

صفحه xviii

سوره نبأ

صفحه ۱۱۴۱

آیه ۱ تا ۵

آهنگ ترکیب کلمات و آیات قرآنی؛ آگهی و خبر ناگهانی از بقا و رستاخیز مرگ.

صفحه ۱۱۴۷

آیه ۶ تا ۱۶

زمین گهواره‌ی پرورش است، کوهها میخها و پایه زمین‌اند؛ نظریه ایزوستاری درباره تکوین و ساختمان کوهها (پاورقی)؛ جهان وسیع‌تر خانواده شمسی، سراج وهاج؛ مجموع انرژی منتشره از سطح خورشید در هر سال (پاورقی)؛ علل و آثار حیاتی آفتاب.

صفحه ۱۱۵۹

آیه ۱۷ تا ۲۰

یوم‌الفصل، دمیدن حیات و فرمان جمع و حرکت ناگهان گروههای انسانی به سوی عرصه محشر؛ باز شدن درهای آسمان و به حرکت درآمدن کوهها؛ انقراض یا تحول زمین.

صفحه ۱۱۷۲

آیه ۲۱ تا ۲۶

جهنم پیش از این کمینگاهی بر سر راه رهروان بوده است؛ جهنم در درون انسان و طبیعت نهفته است؛ عقیده به جهنم در میان ملل و اقوام (پاورقی)؛ مال طاغیان و متقیان؛ معنای چشیدن و لذت؛ پاداشی موافق کردار و اخلاق؛

صفحه ۱۱۸۱

آیه ۲۷ تا ۳۰

چگونگی اندیشه و ریشه فکر و علت طغیان و جهنمی شدن طاغیان؛ کتاب صورت مضبوط و ثبوت یافته کلام است، اما کلام؟؛ اصل عناصر، حرکات و نیروی شکل یافته است؛ نظر صدرالدین شیرازی درباره کلام و کتاب حق (پاورقی)؛ افزایش پیوسته عذاب.

صفحه ۱۱۹۰

آیه ۳۱ تا ۳۷

دستگاه نگهدارنده (وقایه) آدمی و سایر موجودات و مصنوعات؛ بحث افلاطون درباره عدالت

(پاورقی): محصول محسوس تقوا، نمونه‌های بارز تصویر عزیزه اندیشه جمال‌آرای انسان؛ مراتب و مقامات مشخص تقوا؛ شرابه‌ای بهشتی، لذات و خوشیهای بی‌کم و کاست؛ مثل افلاطون و درک غارنشینان مغلول (پاورقی)، مغلولین فقط ناظر اشباحند؛ گسترش محیط جلوه حق و درک لذت برای متقیان؛ پادشاهی تقوا؛ آثار رحمت پروردگار در پرورش؛ ظهور کامل اراده حق.

آیه ۳۸ تا ۴۰

صفحه ۱۲۰۶

نظر صدرالمتألهین درباره اقسام موجودات ملکوتی (پاورقی)؛ مسیر نهایی و حرکت غایی و قیامت کبرای عالم؛ کسانی که اجازه سخن گفتن دارند؛ روز حق؛ اختیار در اتخاذ راه ربوبی؛ انداز به عذاب نزدیک؛ اثر عمل در نفس عامل؛ آرزوی کافر.

سوره نازعات

آیه ۱ تا ۷

صفحه ۱۲۱۳

سوگند به نازعات و ناشطات؛ سوگندهای قرآن؛ مراحل حرکت و تحول موجودات؛ حرکات زمین، اثر انرژی‌هایی که از خورشید جدا می‌شود در زمین، کنه حرکت (پاورقی)؛ انفجارها و تغییرات ناگهانی ستارگان (پاورقی).

آیه ۸ تا ۱۴

صفحه ۱۲۲۱

وضع و حال انسان در این تحول و تغییر ناگهانی؛ توصیف سرزمین قیامت و حشر؛ آهنگ آیات برای بیان جوی سرشار از شرکت و تموج و تشعشع.

آیه ۱۵ تا ۲۶

صفحه ۱۲۲۴

حادثه تاریخی موسی، ارتباط آیات تاریخی با آیات سوگندی قبل؛ مقایسه بیان قرآن و تورات درباره بعثت موسی؛ محیط درگیری و تصادم میان انعکاسهای پی‌درپی آیات و نفس فرعون.

آیه ۲۷ تا ۳۶

صفحه ۱۲۳۴

علاج بیماری تکبر و سرکشی از نظر قرآن؛ ماده اولی ساختمان آسمان و فضا؛ قطر جهان، ساختمان فیزیکی و هیأت جهان؛ تسویه آسمان، تکامل ستارگان، ترتیب و مراحل و فواصل خاص پدید آمدن جهان و نظام سپهر از نظر قرآن؛ سرنوشت زمین از نظر قرآن؛ نظر فلاسفه یونان درباره ماهیت زمین و اجرام فلکی، فرضیه‌های کانت و لاپلاس در آفرینش زمین و آسمان؛ ادوار چهارگانه تکوین و آغاز پیدا شدن حیات، تکوین کوهها، دو دوره تکامل حیات در زمین و نه دوره تحولات زمین؛ طامه کبرا؛ گشوده شدن دفتر مجموع کوششهای انسان در دوره نهایی تکاملش؛ اندیشه‌ها و اعمال انسان پدیدآورنده محیط آخرت است و هر کسی محیط خود

را می‌بیند.

صفحه ۱۲۵۰

آیه ۳۷ تا ۴۶

موجبات جهنمی شدن، برگزیدن دنیا نتیجه طغیان است؛ هشیاری انسان برای جلوگیری از طغیان هواها نتیجه توجه به مقام ربوبی است؛ حرکت مستمر جهان به سوی لنگرگاه قیامت؛ انحصار علم قیامت به خدا، تنها وظیفه رسالت؛ دگرگونی دید انسان در آغاز طلوع روز قیامت.

سوره عبس

صفحه ۱۲۶۰

آیه ۱ تا ۱۰

که بود آن‌کس که روی درهم کشید؟؛ آغاز انقلاب اجتماعی پیامبران از تزکیه و ساختن فرداست، همه افراد قابل تزکیه می‌باشند؛ رسالت منحصر رسول اکرم تذکار بود، عقیده سقراط درباره تذکر (پاورقی)؛ کار قرآن نوسازی انسان است.

صفحه ۱۲۷۲

آیه ۱۱ تا ۲۳

قلب و ضمیر انسان مانند هسته مغز است، آنان که آماده تذکرند دارای مغز سالمند؛ صحیفه‌های گرمی داشته شده، رفع نگرانی آن حضرت؛ نویسندگان و ضبط‌کنندگان قرآن؛ مراحل خلق، چگونگی تقسیم نطقه و مقدار آن (پاورقی)؛ به قبر درآمدن هم مرحله‌ای از حیات است؛ برانگیخته شدن از آرامگاه قبر و دیدن محصول زندگی گذشته.

صفحه ۱۲۸۸

آیه ۲۴ تا ۳۲

امر و دعوت به نظر و تفکر در آیات آفرینش؛ دوره‌های تکامل زمین؛ مواد اصلی غذایی انسان (پاورقی)؛ هر دانه گیاه ریز و درشت کارخانه زنده‌ای است.

صفحه ۱۲۹۸

آیه ۳۳ تا ۴۲

نهایت دوره‌های تکامل زمین؛ علل و عوامل طبیعی تحولات آینده زمین و جنبشهای درونی آن؛ روز انفجار زمین همه گونه روابط و علاقه‌های خویشاوندی گسسته می‌شود؛ چهره‌های درخشان خندان و چهره‌های تیره آفت‌زده.

سوره تکویر

صفحه ۱۳۰۵

آیه ۱ تا ۶

آیا منشأ خبر قطعی قرآن از دگرگونی خورشید، تحول زمین و ستارگان، از ذهن پیغمبر است یا از اندیشه دیگران یا از منبعی دیگر؟؛ نظر فلاسفه یونان و روم و اسکندریه درباره افلاک، نظر دانشمندان امروز و قرآن؛ تیرگی ستارگان، به راه افتادن کوهها، تبخیر دریاها.

آیه ۷ تا ۱۴

صفحه ۱۳۱۴

اولین طلوعه قیامت انسان؛ استعدادهای زنده به گور شده؛ گشوده شدن صحیفه‌ها؛ از میان رفتن قشر جهان و مشتمل شدن دوزخ، آرایش بهشت.

آیه ۱۵ تا ۲۱

صفحه ۱۳۲۲

سوگندهای این سوره، ارتباط سوگندها و اثبات رسالت؛ رسول کریم سرچشمه علم و قدرت؛ در حقیقت عرش؛ وسیله رسانیدن وحی.

آیه ۲۲ تا ۲۹

صفحه ۱۳۳۳

تاریخ زندگی پیامبران بهترین شاهد صدق آنان است، خصوصاً محیط و زندگی پیغمبر اسلام؛ افق مبین رؤیت پیغمبر؛ خصوصیات پیغمبر اسلام و امتیازات او نسبت به کاهنان؛ سائق فطرت. **سوره انفطار**

آیه ۱ تا ۸

صفحه ۱۳۵۱

گسیختگی جهان در حال انبساط؛ فرضیه دانشمندان کیهان‌شناس امروز درباره استواری جهان (پاورقی)؛ از هم گسیختن کهکشانها و نظر دانشمندان نجوم امروز، کهکشانهای مصادم (پاورقی)؛ جوابهایی که اهل عرفان برای خطاب (ما غرک بریک الکریم؟) آماده کرده‌اند و گفتار علی (ع) درباره این خطاب؛ تسویه یا تطبیق قوا و غوایز انسان با محیط (پاورقی)؛ وراثت در نسل، علم زیست‌شناسی امروز و مسأله وراثت (پاورقی).

آیه ۹ تا ۱۹

صفحه ۱۳۶۳

منشأ غرور؛ در اوصاف فرشتگان نگهدارنده؛ عقل اکتسابی وسیله‌ای برای دریافت حقیقت روز جزا ندارد.

سوره مطفین

آیه ۱ تا ۶

صفحه ۱۳۷۱

آثار شوم ربودن حقوق و اموال مردم؛ سنجش مال و کالا سنجش صاحب آن است؛ بعث انسان هم اکنون مشهود است؛ حیات و ربوبیت محرک ذاتی انواع موجودات زنده در مسیر تکامل است.

آیه ۷ تا ۱۳

صفحه ۱۳۷۹

زندان ابدی تبهکاران، زندانیان عادات و سرکشیهای خود؛ تکذیب روز جزا کار ستمگران

گناه‌پیشه است.

آیه ۱۴ تا ۲۱

صفحه ۱۳۸۶

کفر و تکذیب محصول استمرار در گناه است؛ شخص، مرهون اعمال خود، گذشتگان و مسئول آیندگان است؛ هر چه دیدگاه ابرار وسیع‌تر باشد مقام‌شان برتر است؛ ابراری که به مقام قرب و شهود رسیده‌اند مشرف بر علین می‌شوند.

آیه ۲۲ تا ۳۶

صفحه ۱۳۹۴

ابرار که خود منبع نعمتند در میان نعمت پایدار به سر می‌برند؛ شراب ابرار و نوشابه مقربان؛ اندیشه‌های محرمان درباره مؤمنان.

سوره انشقاق

آیه ۱ تا ۹

صفحه ۱۴۰۶

معنای حقیقی آسمان؛ نظریه دانشمندان قدیم یونان و یونان‌زدگی فلاسفه اسلام؛ نظریه دانشمندان کنونی درباره ساختمان کهکشانها؛ مقصود قرآن از کلمه سما؛ مرحله جدا شدن مجموعه اختری ما از پیکر بزرگ کهکشان؛ اعلام کمال آمادگی آسمان در آخرین طور تکامل خود به پروردگارش؛ آخرین فرضیه محققان درباره تشکیل سیارات؛ زمین پس از تکامل از مدار مستقر برکنار می‌شود؛ وحدت اصول عمومی و جاری در آسمان و زمین از زبان معصومین (پاورقی)؛ ملاقات رب؛ اصحاب یمین.

آیه ۱۰ تا ۲۵

صفحه ۱۴۲۹

کسانی که اعمالشان از وراء گذشته‌هایشان بدانان روی می‌آورد؛ طبقه حاضری که از سلسله طبقات گذشته برآمده است و پیوسته به آینده می‌باشد.

سوره بروج

آیه ۱ تا ۹

صفحه ۱۴۴۰

مرحله نهایی تکامل کواکب، پیدا شدن سیارات و بروز حیات و درآمدن آن به صورت زنده است؛ روز موعود و اصحاب اخدود، مردان حقی که با سوخته شدن خود شعله ایمان را برافروختند.

آیه ۱۰ تا ۲۲

صفحه ۱۴۵۱

دو گونه عذاب؛ فوز بزرگ و نهایی کسانی که جسمشان سوخت و روحشان موجب شادابی و افزایش رحمت گردید؛ سبب انتقامجویی ستمکاران، سرنوشت تمام ستمکاران یکی است.

سورة طارق

آیه ۱ تا ۷

صفحه ۱۴۶۱

دوره‌های تکامل ستارگان؛ دستگاههای سازنده انسان.

آیه ۸ تا ۱۷

صفحه ۱۴۷۰

روز ظهور و فعالیت نفسیات و مكتسبات؛ و السماء ذات الرجع؛ قدرت و تدبیر خداوند در تغییر وضع اختران.

سورة اعلی

آیه ۱ تا ۸

صفحه ۱۴۷۶

حقیقت تسبیح؛ پیوستگی و اشتراک تسبیح موجودات؛ مراتب و آفاق تسبیح تا تسبیح رب‌اعلی؛ مقصود از اسم رب؛ تسبیح در فصول نماز؛ خلق و تسویه و تقدیر و هدایت؛ مراحل تسویه و تقدیر؛ مراتب هدایت؛ برآوردن سبزه‌ها و خشک و تیره نمودن آنها نموداری از نهایات و غایات حیات است؛ قرائت اسم رب؛ مراتب قرائت؛ معنای فلاتنسی و الا ماشاءالله؛ آنچه از یاد می‌رود؛ آسان شدن شخصیت قاری؟

آیه ۹ تا ۱۹

صفحه ۱۴۹۳

تذکر و شرط آن؛ خشیت؛ اشقی - در مقابل من یحشی - شقی در میان آنها؛ رستگاران و ذکر اسم رب؛ گرفتاری در میان جواذب و گزیدن دنیا؛ آنچه در نخستین نوشته‌ها آمده؛ فضیلت سورة اعلی؛ لغات، کلمات، طول، فواصل، تموجات و آهنگهای آیات این سوره؛ نظر پرفسور آربری راجع به اعجاز صوتی و آهنگی قرآن.

سورة غاشیه

آیه ۱ تا ۱۶

صفحه ۱۵۰۱

حدیث الغاشیه؛ دو چهره متقابل؛ شرمنده کوشا و رنجوری که به دوزخ درمی‌آید؛ آب جوشان؛ طعام ضریع؛ چهره شاداب که از کوشش خود خشنود است و در بهشت برین جای دارد؛ در آن بیهود نمی‌شوند؛ در آن سرچشمه جاری و تخته‌های افراشته و تنگهای برنهاد و فرشها و بالشهای گسترده است.

آیه ۱۷ تا ۲۶

صفحه ۱۵۰۹

از پدیده‌های محسوس می‌توان به آنچه نامحسوس است پی برد؛ آفرینش جالب شتر؛ برافراشته

شدن آسمان؛ پایه گرفتن کوهها و گسترده شدن زمین؛ دورنمای این ترسیم؛ امر به تذکر و نفی تسلط و اکراه؛ این تذکر به کسانی است که یک‌سره روی نگردانده باشند؛ عذاب اکبر؛ بازگشت نهایی؛ اوزان لغات و کلمات؛ آهنگ و طول آیات و فضیلت این سوره.

سورة فجر

آیه ۱ تا ۱۴

صفحه ۱۵۱۶

چهار اشهاد برای نمایاندن و اثبات اصالت نور و خیر، فجر، لیالی عشر، شفع و وتر؛ شب زوال‌پذیر؛ تقارن و ترکیب و پدیده‌ها؛ به هر نظر جهان از شفع و وتر پدید آمده؛ تقارن و برخورد خیر و شر؛ پیروزی حق و خیر؛ شواهدی از اقوام گذشته، قوم عاد و ارم ذات‌العماد و ثمود؛ در کتب عهدین؛ فرعون ذی‌الاولاد؛ طغیان و تکثیر فساد؛ سوط غذایی که ناشی از ربوبیت است؛ اثر تربیتی عذابها؛ تطور و تکامل و چگونگی عذاب به مقیاس تکامل انسان؛ کمینگاه ربوبیت.

آیه ۱۵ تا ۳۰

صفحه ۱۵۴۲

دید کوتاه بین انسان درباره ابتلاء، اکرام و تقدیر روزی؟؛ انسان اکرام و اهانت را به مقیاس خود می‌سنجد؛ باید نظر انسان از خود به سوی دیگران برگردد تا وسعت یابد؛ اکرام یتیم و ترغیب به اطعام مسکین مظهر تحول اندیشه است؛ آزمندی برای جمع مال زندگی را سخت می‌نماید؛ آزمندی از لوازم تعلق به زمین و نادیده گرفتن مسیر نهایی می‌باشد؛ به یقین روزی فرا می‌رسد که زمین سخت به هم کوبیده و پراکنده شود؛ در آن روز پروردگار روی آرد و فرشتگان در صف درآیند و دوزخ پیش آورده و انسان هشیار شود گوید: ای کاش دوران‌دیشی و پیشگیری داشتم؛ در آن روز دچار عذاب و بندی شود بیش از تصور؛ خطاب صواخ به‌سوی نفس مطمئنه و فرمان رجوع و آمدن در پرتو رب؛ خشنودی همگانی و در میان بندگان و بهشت خاص؛ اسماء و افعال و اوزان خاص؛ و تنوع آیات و فضیلت این سوره.

سورة بلد

آیه ۱ تا ۱۰

صفحه ۱۵۵۹

سوگند به این شهر، معنای حلول در این شهر که نمونه رنجها و کوششها است؛ رنجهای والد و مولود؛ آفرینش انسان در میان رنج و کوشش؛ انسان مغرور به مال می‌شود و آن را برای هموار کردن مشکلات به کار می‌برد و از خود و چشمهای مراقب خود غافل می‌شود؛ چشم و زبان و نمودار تکامل و وسیله هموار کردن سختیها می‌باشد؛ هدایت به النجدین و معنای آن؛ دو راه سخت و پرکشاکش.

آیه ۱۱ تا ۲۰

صفحه ۱۵۷۰

اقتحام عقبه؟؛ تمثیل محسوسی از طریق ناهموار تکلیف و مسئولیت؛ آزاد کردن بندیان و اطعام گرسنگان از آثار مشهود عبور از عقبه است؛ تا خود آزاد نباشد نمی‌تواند به دیگران آزادی بخشد؛ شرایط اجتماع عالی که به رابطه ایمان و تواضع به صبر و رحمت پیوسته است؛ استعدادها و برکات در چنین اجتماعی می‌روید؛ عناصر شوم و دوزخی؛ اوزان و لحن و کلمات خاص این سوره.

سوره شمس

صفحه ۱۵۸۰

سوگندهای اعجازی؛ اعجاز فعل دحاها و اسرار آن؛ قوای تسویه‌کننده و الهام‌بخش؛ تحول نفس از نسویه به اختیار و عقل؛ تزکیه و رستگاری؛ تدسیه و زیانکاری؛ مبدأ اندیشه و اختیار؛ نظم متکامل و مطابق ترتیب سوگندها؛ ثمود طغیان و تکذیب کرد و در زمینه‌ی گمراهی و شقاوت آنها اشقی برانگیخته شد؛ شتر صالح چگونه آیه‌ای بود؟؛ خروج عذاب و نابودی قوم؛ طول و لحن و تفریعات و کلمات خاص این سوره.

سوره لیل

آیه ۱ تا ۱۱

صفحه ۱۵۹۶

اشهاد به نمودارهای متقابل برای نمودن کوششهای متقابل و پراکنده - خط حرکت ارتفاعی؛ اعطاء، اتقاء، تصدیق به حسنی - به آسان و سبکبار شدن و رفتن منتهی می‌شود؛ در مقابل؛ بخل، استغناء، تکذیب به حسنی، به سختی و سخت‌تری می‌رساند و نهایت آن از میان رفتن مرکز اتکا و سقوط است؛ ترتیب و پیوستگی این آیات.

آیه ۱۲ تا ۲۱

صفحه ۱۶۰۳

به قانون تکمیل و تدبیر هدایت لازم است؛ از هدایت غریزی تا هدایت به وحی؛ آخرت و اولی از آن خداوند و در این میان انسان مختار است؛ پس از هدایت انذار به آتشی است درگیرنده؛ اشقی با تکذیب و اعراض، خود را به آتش می‌کشد، اتقی خود را از آن برکنار می‌دارد؛ اتقی همان است که با گذشت از مال، خود را پاک و برتر می‌گرداند؛ او جز وجه رب اعلی نمی‌جوید و سپس خشنود می‌شود؛ طول و آهنگ و لغات خاص این سوره.

سوره ضحی

صفحه ۱۶۰۹

دو سوگند برای نمایاندن تدبیر جهان و انسان؛ نه خداوند تو را به خود واگذارده و نه بر تو خشم نموده؛ قطع وحی و نگرانی رسول خدا؛ چرا وحی قطع شد؟؛ نزول تدریجی آیات؛ مطابقت نظام

معقول و محسوس؛ نظر به پایان کار؛ عطایی که موجب رضایت است؛ تذکر به نعمتهای گذشته؛ معنای و وجدک ضالاً؛ عیالمندی که بی نیاز شد؛ مسئولیت نسبت به یتیم و سائل؛ بازگویی نعمت؛ روش آن حضرت؛ در این سوره دو سوگند، سه وعده، سه تذکر، سه فرمان آمده؛ هماهنگی لحن و طول آیات با معانی، و کلمات خاص.

صفحه ۱۶۲۳

سوره انشراح

شرح صدر؟ ضیق صدر پیمبران در آغاز رسالت؛ فرو نهادن وزر و بالا بردن نام او؛ چگونه نامش بالا رفت؟؛ با هر سختی دو آسانی است؛ پس از هر کوشش و فراغت از آن باید به کوشش دیگر قیام نمود؛ آیا سوره والضحی و انشراح در حکم یک سوره است؟؛ طول و لحن و ایقاعات و تقابل معانی و کلمات خاص.

صفحه ۱۶۳۴

سوره تین

سوگند به و التین و الزیتون؛ مرایای این دو میوه؛ طور سینین، بلد امین؟؛ آفرینش انسان در احسن تقویم؟؛ این سوگندها آفرینش کامل انسان را می نمایند؛ مقصود از احسن تقویم و رد انسان به اسفل سافلین؛ مراتب نزول انسان؛ چگونه پس از آن نزول می تواند صعود نماید؛ با این گونه آفرینش و نزول انسان و احکام الحاکمین بودن خداوند، نمی توان از دین سرباز زد؛ اوزان و الحان و کلمات این سوره.

سوره علق

صفحه ۱۶۴۶

آیه ۱ تا ۸

آغاز ظهور روحی و فرمان نخستین؛ مورد امر اقراء چه بوده؟؛ قرأت اسم رب یا به اسم رب؛ نوشته اصلی کتاب آفرینش است؛ انسان را از علق آفرید؟؛ تکمیل انسان به وسیله قلم؛ منشأ پیشرفت علم و کمال و تمدن؛ انسان چون خود را بی نیاز بنگرد سرکشی می نماید، با آن که خواه نخواه محکوم اراده پروردگار است و به سوی او برمی گردد.

صفحه ۱۶۵۵

آیه ۹ تا ۱۹

همین که سرکشی اش به آنجا می رسد که از بندگی خدا باز می دارد؛ می تواند بر طریق هدایت استوار بماند و آمر به تقوا باشد؛ می تواند هر واقعیتی را تکذیب نماید و از آن روی بتابد؛ به هر حال باید بداند که خدا ناظر به احوال او می باشد؛ اگر از طغیان باز نایستد با موی پریشانی مأخوذ و کشانده شود؛ دروغ پردازی و خطاکاری از چهره اش نمایان است؛ در حال اخذ از همکاران و پاسدارانش کمک جوید؛ تو از طغای روی گردان و به خدای روی آر و در برابرش

سجده نما؛ این سوره مبین اهداف رسالت است؛ طول و اوزان متنوع و کلمات و لغات خاص.

سورة قدر

صفحه ۱۶۶۳

نزول جمعی قرآن در شب قدر؛ مراتب نزول قرآن؛ نزول تدریجی؛ مانند صورتهای و معانی ذهنی؛ قرآن چون دیگر آیات آفرینش از نور و قدرتی است؛ لیلۃالقدر؟؛ تحول؛ یک شب الهامبخش؛ قدر بهتر از هزار ماه است؛ نزول فرشتگان و روح و تقدیر امر؟؛ شرایط تحول و تقدیر مجتمع اسلامی؛ سلام و تسلیم شب قدر؟؛ بلاغت ترکیب صوتی و کلمات خاص.

سورة بینه

صفحه ۱۶۷۷

انفکاف تا پذیری کافران از عقاید و تقالید خود مگر با بینه؛ رسولی از جانب خدا که صحیفه‌های پاک را تلاوت کند؛ صحیفه‌هایی که برانگیخته و به پا دارنده برای حق و عدل باشد؛ این است برهان خدایی؛ اهل کتاب پس از دریافت چنین بینه‌ای فرقه فرقه شدند؛ منظور ادیان و آنچه ملل گذشته می‌بایست انجام دهند؛ عبادت خدا و اخلاص برای او، روی گرداندن از هر باطل «حنفاء»، اقامه نماز، اداء زکات، این است آیین به پا دارنده و جز این انحراف است؛ آنها که پس از دریافت بینه کافر شدند بدترین آفریدگانند و در دوزخ جاودان مانند؛ آنها که ایمان آورده و عمل صالح انجام دهند گزیده‌ترین آفریدگانند و پاداش‌شان بهشت و خشنودی است. طول و اوزان و فصول و کلمات این سوره.

سورة زلزال

صفحه ۱۶۸۸

زلزله نهایی و منشأ طبیعی آن؛ اثنالی که زمین بیرون می‌دهد؟؛ انسان را به اعجاب می‌آورد؛ خبرهایی که زمین می‌دهد؟؛ وحی زمین؛ در آن روز مردم سر بر می‌آورند تا اعمال گذشته خود را بنگرند؛ هر کس به اندازه ذره‌ای خیر یا شر انجام داده آن را می‌نگرد؛ الحان و طول متنوع و لغات خاص این آیات.

سورة عادیات

صفحه ۱۶۹۷

العادیات و اشهد به آنها؟؛ تصویری از روش جهاد. نمونه‌ای از سرعت و پیش‌روی در راه خیر. این نمونه‌ی استثنایی، کندروی نوع انسان را در طریق ربوبیت و خیر می‌نماید. انسان خود شاهد در ماندگی و کندروی خود است. با آن که در محبت و انگیزش برای خیر شدید است. در نادانی و بی‌خبری خود پایدار است تا آن‌گاه که قبرها برانگیخته و اندیشه‌ها و اعمال تحقق و تحصیل یابد. آن روز علم و آگاهی رب ظهور و فعلیت می‌یابد. لحن صوتی و طول و کلمات خاص این آیات.

سوره قارعه

صفحه ۱۷۰۷

القارعه چیست؟ حادثه‌ی درهم کوبنده. نابسامانی و پراکندگی مردم. تصویر کوه‌ها به پشم رنگین و باز شده. سرانجام گرانمایگان. حقیقت گرانمایگی. سرانجام فرومایگان سبک‌وزن. سقوط در هاویه؟ سوزندگی هاویه. تغییر الحان و اوزان، و کلمات این آیات.

سوره تکوین

صفحه ۱۷۱۲

الهاء تکائر؟ انگیزه‌ی تکائر تا زیارت قبور. آگاهی پس از آن. علم‌الیقین و رؤیت دوزخ. عین‌الیقین؟ مراتب علم. بازخواست از نعمت همگانی: تنوع و طول و شدت و فصول و کلمات خاص این آیات.

سوره عصر

صفحه ۱۷۱۸

مفهوم عصر. سوگند به آن عصر روزانه، عصر عمر، عصر تاریخ ملت‌ها. هنگامی که وجدان مؤاخذه می‌کند و می‌فشارد. زبان انسان و باخت سرمایه‌ها. آنها که به مبادی برتر می‌گرایند و عمل صالح انجام می‌دهند از سرمایه‌ها بهره می‌گیرند. وصیت همگانی به حق و صبر. آهنگ و کلمات خاص.

سوره همزه

صفحه ۱۷۲۲

ویل: همزه، لمزه؟ آنها که به جمع مال و شماره آن سرخوشند. انحراف غریزه‌جویایی بقاء. ترتیب عکس و پیوستگی و ابعاد معانی آیات. نیز در خطمه و معنا و منشأ آن. آتش خدایی و افروخته شده که از ضمیر و درون سرمی‌کشد و بر آن چیره می‌شود. دربست و در میان ستونهای ممتد. آیات کوتاه و فصول متشابه و طنین متناسب و وضع متعکس و کلمات خاص این آیات.

سوره فیل

صفحه ۱۷۲۸

شهرت اصحاب الفیل. آنچه داستان‌سرایان گفته‌اند. نقشه و انگیزه اصحاب فیل. چگونه نقشه‌ی آنها نقش بر آب شد؟ طیرابابیل و حجاره‌ی سجیل؟ ایقاعات تنبیهی و کلمات خاص این سوره.

سوره ایلاف

صفحه ۱۷۳۷

تعلق لایلاف به افعال سوره فیل. الفت قریش با هم و با دیگر قبایل بر خلاف عادات قبیلگی و چون معجزه‌ای بود. خوی غارتگری و توحش و وحشت از عادات ریشه‌دار زندگی قبیلگی است. قبایل بدوی نمی‌توانند پذیرای حکومت و قانون باشند. نظر و اراده پروردگار برای این که عرب را آماده‌ی ابلاغ رسالت نماید. بنای کعبه مرکز پیوستگی عرب و امنیت گردید. شکست اصحاب

فیل مقام کعبه را بالا برد و موجب امنیت و ائتلاف بیش‌تر گردید. راه‌های تجارت زمستانی و تابستانی گشوده شد. کعبه قبله توحید و یکتاپرستی جهان گردید. عبادت خداوند یکتا در زمینه امنیت و سیری فراهم می‌شود. الحان و لغات خاص این سوره.

سوره ماعون

صفحه ۱۷۴۳

ارائه مکذب به دین. مکذب واقعی کیست؟ همان که یتیم را می‌رانند و به اطعام بینوا رغبت و ترغیب نمود. سزای نماز گزارانی که از روح نماز غافلند و یل است، اینها ریاکارند و برای اغفال در صف نماز درمی‌آیند، اینها سرچشمه‌های زندگی را به انحصار خود درمی‌آورند و دیگران را محروم می‌دارند. اینها ظاهر نماز را می‌نمایانند، و به پادارنده‌ی نماز نیستند. اینها که در ظاهر دین دیگران را محروم می‌دارند مانند کسانی هستند که با فشار و زور یا به وسیله‌ی ترازو اموال مردم را می‌ربایند - چنان‌که در سوره مطففین و همزه ذکر شده. ویل مخصوص این‌گونه مردم آمده. وضع طبیعی همین است که سرچشمه‌های عمومی «ماعون» از آن همه است. این سوره مکتبین به دین را می‌نمایاند تا مسلمانان به فریب ظواهر دچار نشوند. طول و لحن و فواصل و کلمات خاص این سوره.

سوره کوثر

صفحه ۱۷۴۸

کوثر؟ - منبع کوثر - تفریع و عطف دو امر - فصل و انحر - به اعطیناک. سرچشمه‌ی کوثر دایم و فزاینده است. دشمن دارنده کوثر زایل و نابودشونده است. آهنگ کلمات و حرکات و اوزان و فضیلت این سوره.

سوره کافرون

صفحه ۱۷۵۴

خطاب ممتد به کافران و آخرین اعلام. بیان مرز و فصل کفر و توحید. اعلام مؤکد و مکرر. هیچ راه تفاهم و آشتی در میان نیست. طنین و فصول و لغات این سوره.

سوره نصر

صفحه ۱۷۵۸

یاری و پیروزی خدایی و شرایط آن. چون چنین پیروزی رسید مردم به دین خدا درمی‌آیند، حاکمیت دین خدا، تسبیح و استغفار در پایان انجام رسالت. انصراف به عالم نور و جلال. سه مرحله از زندگی رسول خدا (ص)، دوره‌های زندگی انسان مسئول. پیش‌بینی و پایان عمر آن حضرت. ایقاعات و طول و فصول کلمات این سوره.

سوره تبت

صفحه ۱۷۶۴

ابی‌لهب و آتش‌افروزیهایش. کنیه‌ی ابی‌لهب؟ دست آتش‌افروزش چگونه کوتاه شد. همسرش -

حمالة الحطب: آنچه در گردن داشت. عاقبت فتنه‌انگیزان و آتش‌افروزی که بخواهند نور حق را خاموش دارند. تعبیرات و تشبیهات و آهنگ کلمات و لغات این سوره.

سوره توحید

صفحه ۱۷۷۱

اخلاص - مرجع ضمیر «هو» صفت الصمد؟ - نه چیزی از او ولادت یافته و نه او از چیزی - هر چه پدید آمده به اراده و علم او می‌باشد - همانند و همنا ندارد. ترتیب و جامعیت این اسماء و صفات. نام‌ها و فضیلت و لحن و کلمات این سوره.

سوره فلق

صفحه ۱۷۷۸

امری که در این سوره و سوره ناس آمده متوجه مقام نبوت است نه شخص نبی. معنای وسیع رب الفلق. شرور ناشی از آفرینش است نه آفریدگار. پناهندگی به صفت رب الفلق. تاریکی فراگیرنده. دمتدگان در گره‌ها؟ توجه اذهان به کارهای جادوگران. آیا آن حضرت در معرض سحر و جادو بوده؟ فتنه‌ها و شروری که متوجه مسلمانان بود و رسول خدا را نگران می‌داشت. تعبیرات و تشبیهات و لحن و کلمات خاص این سوره.

سوره ناس

صفحه ۱۷۸۵

پناهندگی به صفات مضاف - رب - ملک، اله - شر و سواس خناس، جنه و ناس؟ شر و خیر به حسب دریافت نوع انسان است و به مقیاس تکامل این نوع وسعت و افزایش می‌یابد. انواع و مراتب و طریق مصونیت از آنها، فضیلت این دو سوره. صدای حرکات و ایقاعات، نمودار برخورد خیر و شر است. کلمات خاص

فرهنگ لغات

صفحه ۱۷۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللهم لك الحمد على ان اكرمنا بالنبوۃ و علمتنا القرآن و فقهنا في الدين و جعلت لنا اسماعا و ابصارا و افئدة فاجعلنا من الشاكرين ۱ اللهم صل و سلم على امين وحيك و مبلغ رسالاتك و يشر رحمك و نذير نعمتك و خاتم رسلك محمد و آله المعصومين و اصحابه المنتخبين.

جلد اول پرتوی از قرآن تا آیه ۱۴۳ سوره بقره و کَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا... که از آیات اول جزء دوم است رسید و به آن بسته شد. به روش معمول پس از آن می‌بایست بحث در آیات و سوره‌ها به ترتیب پیش رود. چرا این ترتیب رعایت نشد و بحث در آیات قبله و دیگر آیات بقره ناتمام ماند و به تفسیر جزء آخر و سوره‌های کوچک پرداختیم؟ در حقیقت برای عذر این گریز (طفره) توجیه موجه و جوابی جز احاله به مشیت خداوند ندارم. آنچه برای توجیه این تقدیم و تأخیر می‌توان گفت این است که چون در جلسات آزاد و محدود، تفسیر سوره‌های کوچک بیشتر مورد بحث واقع می‌شد و خلاصه و اجمالی از مطالب آن بحثها در ذهن خود یا دفترچه‌های مستمعین عزیز یادداشت شده بود، برای پاکنویس و انتشار آماده‌تر بود.

از سوی دیگر سوره‌های کوچک قرآن به خصوص جزء آخر آن بیشتر مکی است که در آغاز نزول وحی نازل شده‌اند، آیات این سوره‌ها کوتاه و فشرده و دارای پیوستگی و بلاغت خاصی می‌باشد. همین بلاغت اعجازی و قدرت تأثیر این سوره‌ها بود که به گوش هر کسی از آن مردم فطری می‌رسید مجذوبش می‌کرد و نفوسی از آنان را آن چنان به

۱- این تحمید، قسمت اول خطبه‌ای است که از حضرت سید الشهداء در شب عاشورا نقل شده است. آن حضرت خداوند را در برابر نعمتهای پایداری می‌ستاید که در هر وضع و هر حال سلب شدنی نیست. این نعمتهایی که هیچ سالبی نمی‌تواند سلب کند و برتر از هر نعمتی می‌باشد، کرامت نبوت و تعلیم قرآن و تفقه در دین و داشتن گوش شنوا و چشم بینا و دل داناست.

نور هدایت برافروخت و روشن کرد که از پوست ضخیم اوهام جاهلیت و جاذبه‌های آن یکسره بیرون آمدند و در طریق ایمان و اعتلای اسلام از همه علائق گذشتند.

سوره‌ها و آیاتی که در زمانهای بعد از سالهای آغاز وحی نازل شده است در واقع تفصیل و تکمیل و بسط سوره‌های کوتاه سابق بر آن می‌باشد، از این جهت آشنا شدن و فهمیدن مقاصد سوره‌های کوچک چون مفتاح برای گشوده شدن درهای حقایق قرآن و ورود به سرای وسیع آن است.

و چون سوره‌های کوچک متضمن عالیترین و فشرده‌ترین اسرار مبدأ و معاد و مسیر نهایی جهان و انسان و برتر از اندیشه‌های عموم است نزدیک شدن به فهم مقاصد و مطالب این سوره‌ها بسیار مشکل و خطیر است و آنچه فهمیده یا به ذهن نزدیک شود، بیان و تفسیر آنها برای دیگران نیز دشوار است، از این جهت در این جزء برای تفسیر و بیان بعضی از آیات نظرها و گفته‌هایی از اهل نظر و اشعار و امثالی از عرفا به عنوان شاهد یا برای توضیح مطلب آورده شده است.

در حقیقت آنچه به عنوان تفسیر از آیات قرآن نوشته یا گفته شده و می‌شود طرق و وسائلی است که اذهان با بیان و مطالب قرآن خود نزدیک و آشنا شوند و در معرض نور هدایت قرآن واقع گردند تا هر کسی به مقدار کوشش و استعداد خود به سرچشمه آن راه یابد و در آیات قرآن بیاندیشد. از این جهت - چنان که در مقدمه جلد اول گفته شد - هر کسی که با لغت قرآن آشنایی دارد باید خود در قرآن تدبیر و تفکر نماید و در طریق تدبیر در آیات از ترجمه و شرح لغات و تفاسیر استفاده نماید.

در این جزء بحث جدیدی راجع به الحان و اوزان آیات و هماهنگی الحان با معانی باز شده است. این بحث چون بی‌سابقه و فنی است و مبین صورت دیگری از اعجاز قرآن می‌باشد امید است با توجه کسانی که ذوق و آشنایی به این گونه فنون دارند این بحث را هر چه بیشتر تکمیل نمایند.

این جزء که جزء اول از جلد آخر است مانند جلد اول قدری مفصل شده است، از مقایسه و تفصیلی که در تفسیر بعضی آیات آمده است نظر این است که اذهان به آیه مورد بحث و آیات نظیر آن از هر جهت آشنا شود.

امید است از خلال بحثهای متنوع در اطراف آیات، پرتوهای دیگری بر افکار بتابد و

آفاق جدیدی نمایان گردد و فروغ دلتواز آیات قرآن و نسیمهای لطف و رحمتی که از آنها می‌وزد دل‌های رمیده و گرفتار ظلمات دنیا و مظالم دنیا داران را نوازش دهد و حقایقی که از آیات تجلی می‌نماید جلو منظر انظار را باز کند و دیوارهای محدود زمان و مکان را از میان بردارد و افکار را وسیع و عقول را برافروزد و همتهای را برانگیزد تا موجبات سعادت دنیا و آخرت برای مؤمنان و صلح و امنیت برای همه فراهم گردد.

اللهم امتعنا ببصارتنا و اسماعنا و قوتنا ما احیتنا و اجعله الوارث منا و اجعل ثارنا علی من ظلمنا و لا تسلط علينا من لا یرحمنا و لا تجعل الدنیا اکبر همنا و لا مبلغ علمنا و انصرنا علی من عادانا و اجعل القرآن لنا ذخرا فی الشقاات و نورا فی الظلمات.

www.ketab.ir